

Handreiking ontwikkellijn sociale en emotionele vaardigheden

Handreiking ontwikkellijn sociale en emotionele vaardigheden

Januari 2023

slo

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2023 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur:

Hanna Beuling

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN

1.8033.865

Inhoudsopgave

Leeswijzer	4
Belangrijkste aandachtspunten	4
Inleiding	5
Handreiking en ontwikkellijn	5
Verschillen	5
Complexiteit	6
Andere factoren	6
1. Voorbeeldactiviteiten	7
Schoolbreed	7
Activiteiten in de groep	7
Worstenmachine	8
Complimenten	8
Naspelen	8
Gevoelens	8
Samenwerken	8
Activiteiten voor individuele doelen	9
Groepsgesprek	9
Individueel gesprek	9
Transfer van vaardigheden	10
Zit jij lekker in je vel?	10
2. Achtergrond ontwikkellijn	11
2.1 Vaardigheden	11
Categorie 1: leervoorwaardelijke vaardigheden	11
Categorie 2: Basisvaardigheden en andere 'geletterdheden'	12
Categorie 3: Vakspecifieke vaardigheden	12
Categorie 4: Denkvaardigheden	12
Categorie 5: Samengestelde vaardigheden	12
2.2 Sociaal emotioneel leren (SEL)	13
Bronnen	15

Leeswijzer

We beginnen deze handreiking met de belangrijkste aandachtspunten. Dan volgt de inleiding op het thema sociale en emotionele ontwikkeling. In hoofdstuk 1 vind je voorbeeldactiviteiten. Hoofdstuk 2 geeft beknopt de achtergrondinformatie van de ontwikkellijn.

Belangrijkste aandachtspunten

Sociale en emotionele vaardigheden zijn basisvaardigheden voor elk sociaal contact. Kinderen en jongeren leren deze vaardigheden in contact met anderen. Begeleiding van de volwassenen in hun omgeving kan leerlingen helpen in de ontwikkeling van deze vaardigheden. Daarom is het belangrijk om in het onderwijs aandacht te besteden aan deze ontwikkeling. Sociaal-emotionele ontwikkeling en cognitieve ontwikkeling beïnvloeden elkaar. Leerlingen komen beter tot leren als ze een bepaalde mate van welbevinden ervaren.

- De ontwikkellijn geeft een globaal antwoord op de vraag wanneer je welke vaardigheden van leerlingen kunt verwachten. Het zijn dus geen doelen die leerlingen perse op dat moment moeten beheersen.
- Het gaat niet om doelen die verplicht zijn voor leerlingen.
- Leerlingen verschillen. We weten dat er onder andere verschillen zijn voor geslacht en dat verschillen groot kunnen zijn op individueel niveau.
- Hoe ouder een kind wordt, hoe meer nuances de leerling aankan en hoe complexer de situatie kan zijn waarin de leerling de vaardigheid toepast.
- Wat een kind kan of laat zien is afhankelijk van
 - de drukte van de groep
 - de grootte van de groep
 - de sfeer in de groep
 - de omgangsvormen van de groep
 - het moment op de dag
 - eerdere ervaringen
 - relatieve leeftijd binnen een groep
 - emoties van een kind op een moment of in een situatie
 - de verwachtingen van anderen
- Ontwikkeling is niet lineair.
- Vaardigheden liggen op een continuüm: het kind kan het niet wel of niet, maar kan het in bepaalde mate.

Inleiding

Om lekker in je vel te zitten, weerbaar te zijn en goed te kunnen leren, heb je sociale en emotionele vaardigheden nodig. Deze vaardigheden leer je in interactie met anderen, zoals ouders, verzorgers, broertjes/zusjes, leerkrachten, vrienden en klasgenoten. In de thuissituatie spelen ouders een belangrijke opvoedende rol. In de klas zijn leerkrachten heel belangrijk om kinderen te stimuleren in hun sociaal-emotionele ontwikkeling en het groepsproces te sturen, waardoor kinderen inzicht krijgen in zichzelf en anderen. Ook leren ze om rekening te houden met elkaar en bij te dragen aan een positieve sfeer in de groep.

Met een goede balans tussen cognitief en sociaal-emotioneel leren op school, worden kinderen voorbereid op het leven. Ze kunnen dan beter omgaan met stress en negatieve gebeurtenissen, en het gaat pesten en probleemgedrag tegen. Daarnaast zorgt het voor meer kansen op de arbeidsmarkt en een goede mentale en fysieke gezondheid op latere leeftijd. Ook geeft het leerkrachten rust in de klas: zij hoeven minder orde te houden en ruzies op te lossen als ze structureel aan positieve interacties in de groep werken. Welbevinden en leerresultaten kun je niet los van elkaar zien. Sociaal-emotionele ontwikkeling en cognitieve ontwikkeling beïnvloeden elkaar. Leerlingen komen beter tot leren als ze zich beter voelen. Structurele aandacht voor sociaal-emotionele vaardigheden komen leerresultaten ten goede.

Handreiking en ontwikkellijn

Maar hoe doe je dat dan? En wat kun je verwachten van leerlingen op bepaalde leeftijden? In deze handreiking geven we voorbeelden van en tips voor het bevorderen van de sociale en emotionele vaardigheden op school. Daarnaast bieden we achtergrondinformatie en inzicht in hoe deze vaardigheden zich verhouden tot andere vaardigheden die leerlingen nodig hebben op school. De handreiking is gekoppeld aan de ontwikkellijn sociale en emotionele vaardigheden (thema seo). Deze ontwikkellijn geeft een globaal antwoord op de vraag wanneer je welke vaardigheden van leerlingen kunt verwachten. Het gaat dus zeker niet om beheersingsdoelen die leerlingen op dat moment moeten behalen, of doelen met een landelijke status.

Verschillen

De ontwikkellijn is gebaseerd op onderzoek naar de sociale en emotionele ontwikkeling van leerlingen en is daarom ook per definitie gegeneraliseerd. Maar leerlingen verschillen. We weten dat er verschillen zijn voor geslacht en we weten dat op individueel niveau verschillen groot kunnen zijn. Bij specifieke

doelgroepen kan de ontwikkeling significant afwijken, zoals bij hoogbegaafde leerlingen. In de manier van aandacht geven aan deze vaardigheden kan gedifferentieerd worden om verschillende leerlingen te bedienen, bijvoorbeeld meer ervaringsgericht of meer cognitief.

Complexiteit

Vaak zijn vaardigheden bij jonge kinderen al basaal aanwezig. Hoe ouder een kind wordt, hoe meer nuances de leerling aan kan en hoe complexer de situatie kan zijn waarin de leerling de vaardigheid toepast. Ontwikkeling is niet lineair. De vaardigheden staan nu in de ontwikkellijn op het moment dat leerlingen dit zouden moeten kunnen, maar voor die tijd is het belangrijk om er al mee te oefenen.

Andere factoren

Wat een kind kan of laat zien is afhankelijk van de drukte, grootte, sfeer en omgangsvormen van de groep, het moment op de dag, eerdere ervaringen, relatieve leeftijd binnen een groep, emoties van een kind op een moment of in een situatie en de verwachtingen van anderen. Daarnaast liggen vaardigheden op een continuüm: het kind kan het niet wel of niet, maar kan het in bepaalde mate.

1. Voorbeeldactiviteiten

In dit hoofdstuk vind je verschillende voorbeeldactiviteiten. We beginnen met een overzicht van onderdelen voor een schoolbrede aanpak, omdat activiteiten effectiever zijn als ze door de hele school verweven zijn. Vervolgens krijg je voorbeelden voor in groepen en voor activiteiten om individuele doelen te stellen met leerlingen. Een veilige omgeving is een voorwaarde voor alle voorbeeldactiviteiten.

Schoolbreed

Een schoolbrede aanpak gericht op de ontwikkeling van sociaal-emotionele kennis, vaardigheden en prosociale attitudes binnen de hele school is het effectiefst. Deze aanpak heeft als basis een sociale omgeving waarin iedereen zichzelf kan zijn en rekening houdt met elkaar. Als die omgeving niet aanwezig is, gaat niemand zich goed voelen, ook niet met veel begeleiding. Leraren besteden natuurlijk dagelijks aandacht aan deze omgeving en aan de sociale en emotionele ontwikkeling van hun leerlingen. Het gaat in de klas om sociale contacten onderling en de daarmee samenhangende sociale en emotionele vaardigheden. Kleine opmerkingen hebben al invloed, zoals complimenten, of feedback op gedrag. Dit gaat vaak onbewust. Toch is het belangrijk om hier als school ook bewust bij stil te staan. Samen maak je afspraken over hoe je met elkaar omgaat, je houding in de klas en hoe je de sociale en emotionele ontwikkeling van leerlingen steunt.

Onderdelen van de schoolbrede aanpak zijn bijvoorbeeld:

- werken met steungroepen;
- een buddy-systeem;
- vaste momenten voor een zitplaatswissel;
- afspraken over hoe groepjes in te delen;
- vaste afspraken over het begroeten van leerlingen;
- samen klassenregels opstellen;
- vast moment voor training van sociale vaardigheden in elke klas;
- jaarlijks werken met programma's voor sociale en emotionele vaardigheden, zoals rots- en watertraining of kanjertraining;
- vaste momenten voor activiteiten gericht op vastgestelde thema's (op school, per bouw of per leerjaar);
- schoolbrede activiteiten waarbij samengewerkt wordt
- regelmatig terugkerende gesprekken met leerlingen over welbevinden, interesses, talenten en uitdagingen.

Activiteiten in de groep

Schoolbrede afspraken zijn belangrijk, maar hoe ondersteun je de sociale en emotionele ontwikkeling in je klas? Ook in je klas is structurele aandacht voor

deze vaardigheden belangrijk. Leerlingen kunnen zich beter ontwikkelen als hier regelmatig aandacht voor is en ze zichzelf doorlopend ontwikkelen. Je kunt kiezen voor een vast moment, of bijvoorbeeld voor een koppeling aan bepaalde opdrachten. Als de leerlingen merken dat je regelmatig dezelfde activiteiten doet, bijvoorbeeld voorafgaand aan een samenwerkingsopdracht, dan zullen ze dat ook sneller uit zichzelf gaan doen. Een aantal activiteiten vind je hieronder. Bij al deze activiteiten is het belangrijk dat leerlingen veilig kunnen aangeven wat ze lastig vinden, dat ze mogen oefenen en fouten mogen maken. Dit doe je onder andere door vooral hun inzet te waarderen en je te richten op het leerproces. Als er geen veiligheid is, kan aandacht besteden aan deze vaardigheden ook een negatief effect hebben op de klas en de ontwikkeling van de leerlingen.

Worstenmachine

Hoe werkt 'een worstenmachine? Wil je een runderworst, wat moet je dan in de machine stoppen? Yes, rund! Wil je een leuke samenwerking, wat stop je dan in de machine? Yes, leuk samenwerkingsgedrag. Wil je succes, wat stop je er dan in? Enzovoort. Vraag leerlingen om zo'n machine te tekenen en de woorden erbij op te schrijven: eerst wat ze eruit willen laten komen en dan wat er daarvoor in moet. Als de leerlingen deze activiteit kennen, is het nog makkelijker haar terug te laten komen bij andere onderwerpen.

Complimenten

Laat leerlingen in groepjes werken aan een opdracht. Geef één leerling de taak om na de opdracht alle leden van het groepje een compliment te geven op een van de onderdelen van de ontwikkellijn: gedrag inschatten, kiezen, of gevoelens uiten.

Naspelen

In een geheel veilige situatie kun je concrete situaties naspelen, om iedereen inzicht te geven in de negatieve of positieve gevolgen van bepaald gedrag.

Gevoelens

Kinderen leren zich in te leven in anderen door te luisteren naar hoe anderen iets beleven. Laat de leerlingen in een groepje een gevoel kiezen: negatief (irritatie, verveling, angst) of positief (houden van, plezier, succes, flow, humor). Laat ze verwoorden hoe ze hiermee omgaan in relatie tot zichzelf en anderen. Als laatste verzinnen ze dan samen een uitspraak die ze kunnen inzetten in een situatie waarin ze dit gevoel ervaren of tegenkomen: wat voor uitspraken horen hierbij?

Samenwerken

Kies een samenwerkingsopdracht waarbij iedereen een eigen rol krijgt die ook gekoppeld is aan een eigen doel, zodat de leerlingen oefenen met hoe ze moeten onderhandelen, hoe ze conflicten kunnen voorkomen of oplossen. Laat

bijvoorbeeld elke leerling een land van de EU zijn, met eigen belangen. Ze moeten gezamenlijke afspraken maken, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid.

Activiteiten voor individuele doelen

Groepsgesprek

- Bespreek een van de onderdelen van de ontwikkellijn, zoals inlevingsvermogen.
- Bedenk samen wat dit inhoudt, wanneer ze dit doen en hoe dat er dan uitziet.
- Vraag aan de leerlingen wie er nog iets over wil leren en wat.
- De leerlingen die hieraan willen werken, formuleren een doel en bedenken met de leerlingen uit hun groepje hoe en wanneer ze dit kunnen oefenen. Zo komen leerlingen door medeleerlingen op nieuwe ideeën.
- Leerlingen bepalen zelf hoe ze hieraan werken.
- Vraag vervolgens een paar keer per week aan de leerlingen om aandacht te besteden aan hun doel.
- Voer individueel evaluatiegesprekjes over aanpak en voortgang.

Individueel gesprek

In een individueel gesprek komt de leerling tot een persoonlijk doel in concreet gedrag. Samen kijk je hoe, wanneer en waarbij de leerling dat kan oefenen en wie of wat de leerling erbij kan helpen. Bespreek samen wanneer de leerling tevreden is. Een uitgebreide beschrijving van hoe je dit soort gesprekken opzet, vind je in [Handreiking doelen stellen bij algemene vaardigheden](#). Het is belangrijk dat je er tijd voor vrij maakt.

Voor gesprekken met leerlingen geven we je de volgende tips mee, maar blijf vooral ook jezelf:

- Bekijk de handreiking doelen stellen bij algemene vaardigheden. Deze handreiking kan ook helpen bij sociale en emotionele vaardigheden.
- Gebruik de gespreksplaat: [Zit jij lekker in je vel?](#)
- Stel open vragen.
- Begin bij jonge kinderen in de context, bijvoorbeeld een situatie van die dag.
- Bekijk sociale situaties vooraf en vraag leerlingen hoe ze die willen aanpakken.
- Bekijk achteraf met leerlingen hoe ze hadden willen handelen.
- Vraag naar wat eronder zit, ga dieper in op situaties of gevoelens.
- Volg de leerling in het gesprek.

Transfer van vaardigheden

Nieuwe vaardigheden leer je het beste in een realistische context, maar het kan ook wenselijk zijn om met de juiste begeleiding vaardigheden aan te leren in een andere context en deze dan stapsgewijs te oefenen in de context waarin het gedrag gewenst is. De volgende activiteiten kunnen in elke groepsgrootte plaatsvinden. In kleine groepjes kunnen de activiteiten gebruikt worden om daarna de transfer te maken naar de klas. Het is belangrijk dat leerlingen ook echt begeleid worden om vaardigheden die ze individueel of in kleine groepjes leren, in te zetten in een grotere groep. Je kunt vooraf, tijdens en achteraf vragen stellen en tips geven. Een mogelijke vraag is: wat ga je vandaag in de groep anders doen? Later volgt de vraag: hoe is dit gegaan?

Zit jij lekker in je vel?

SLO heeft een [gespreksplaat](#) over welbevinden gemaakt als ondersteuningsmateriaal bij de gesprekken in de klas en met individuele leerlingen. Deze gespreksplaat is van toegevoegde waarde bij bovenstaande activiteiten. Leerlingen kunnen de plaat gebruiken om te kiezen over welk thema ze in gesprek gaan. De plaat helpt ook inzichtelijk te maken hoe de verschillende aspecten van welbevinden met elkaar samenhangen.

2. Achtergrond ontwikkellijn

De huidige ontwikkellijn is een herziene versie van de ontwikkellijn uit 2017. Op basis van nieuwe onderzoeken en inzichten op het gebied van de sociale en emotionele ontwikkeling, is de ontwikkellijn bijgesteld, met dank aan Neeltje van den Bedem en Lydia Laninga-Wijnen, wier feedback aan de basis lag van deze herziening. Wil je meer weten over de achtergrond en de positie van deze vaardigheden in het onderwijs? In dit hoofdstuk geven we een samenvatting van de nieuwe categorisering van vaardigheden waar SLO sinds 2022 mee werkt. Deze categorisering is onderdeel van de opdracht die de groepen meekrijgen die werken aan de actualisatie van het curriculum. Hoe de sociale en emotionele vaardigheden passen binnen deze categorisering, lees je in 2.1. In 2.2 geven we een korte samenvatting van het theoretisch kader van sociaal-emotioneel leren, dat als basis dient voor de ontwikkellijn.

2.1 Vaardigheden

Naast kennis ontwikkelen leerlingen op school vaardigheden. Dat gaat hand in hand: zonder kennis kun je geen vaardigheden ontwikkelen, en zonder vaardigheden geen kennis. Vaardigheden ontwikkelen leerlingen niet op zichzelf of om zichzelf, maar altijd in relatie tot relevante inhoud en/of het perspectief op leren. Om een overzicht te geven van de plek van sociale en emotionele vaardigheden binnen het geheel aan vaardigheden dat relevant is voor leerlingen op school, werken we met onderstaande categorisering. Hierin vallen ze onder de leervoorwaardelijke vaardigheden, die bestaan uit sociaal handelen, leren leren en samenwerken. Meer informatie over deze categorisering zal in 2023 beschikbaar komen op www.slo.nl.

Categorie 1: leervoorwaardelijke vaardigheden

Leren is een communicatief, cognitief en op school ook sociaal en coöperatief proces. Om tot schools leren te kunnen komen zijn sociaal-culturele en communicatieve vaardigheden, vaardigheden in relatie tot leren leren en vaardigheden om samen te werken essentieel. We delen deze leervoorwaardelijke vaardigheden op in drie categorieën:

1.1 Sociaal handelen: gepast omgaan met mensen en sociale situaties en je communicatie en handelen hier zo nodig op afstemmen.

1.2 Leren leren: inzicht hebben in de eigen kennis en manieren van leren, redeneren en probleemoplossen, daarover kunnen nadenken en jezelf daarin kunnen sturen. Deze kennis en vaardigheden worden vaak aangeduid met de begrippen metacognitie, reflectie en zelfregulering en zijn belangrijke ingrediënten van leervaardigheden of leren leren.

1.3 Samenwerken: doelmatig deelnemen aan een leer(werk)proces met een gemeenschappelijk doel.

Categorie 2: basisvaardigheden en andere 'geletterdheden'

Onder de basisvaardigheden verstaan we traditioneel taal-Nederlands en rekenen/wiskunde. Maar in deze categorie valt ook burgerschap, digitale geletterdheid en loopbaanoriëntatie en -ontwikkeling (LOB).

Categorie 3: vakspecifieke vaardigheden

Schoolvakken hebben een eigen traditie en een eigen taal ook wat betreft vakvaardigheden. Voor manieren van denken, zijn dat voor een belangrijk deel vak- of contextspecifieke varianten van denkvaardigheden, die we in dit actualisatietraject eenduidig en samenhangend zullen formuleren (zie categorie 4). Wat er resteert aan vakspecifieke vaardigheden, is voor een deel praktisch van aard en voor een deel eigen aan een of enkele verwante vakken.

Categorie 4: denkvaardigheden

Een belangrijke rol in ons onderwijs is weggelegd voor denkvaardigheden. Die worden in de vakken op verschillende manieren en aan de hand van specifieke inhouden en problemen geoefend. Niettemin kunnen we ze in algemene zin onderverdelen in drie subcategorieën:

4.1 Analytisch denken: op basis van relevante kennis inzetten van gepaste procedures, (denk)strategieën en modellen, om een vraag of probleem te verhelderen of op te lossen.

4.2 Kritisch denken: op basis van relevante kennis komen tot een gewogen oordeel, standpunt of beslissing, rekening houdend met verschillende perspectieven.

4.3 Creatief denken: op basis van relevante kennis ontwikkelen van verschillende ideeën, aanpakken, scenario's, oplossingsrichtingen, enzovoort, voor het uitvoeren van leertaken en het oplossen van complexere problemen.

Categorie 5: samengestelde vaardigheden

Ten slotte zijn er complexe of samengestelde vaardigheden die van leerlingen de inzet vragen van verschillende soorten kennis en (deel)vaardigheden. Hoewel de precieze procedures die leerlingen daartoe vaak doorlopen per vak of cluster van vakken verschillen, kunnen we ook deze samengestelde vaardigheden generiek definiëren.

5.1. Onderzoeken

Het stellen en beantwoorden van een onderzoeksvraag en/of het toetsen van een hypothese met gebruikmaking van gepaste methoden en technieken.

5.2. Ontwerpen

Het maken van een uitvoerbaar ontwerp met gebruikmaking van gepaste methoden en technieken.

Om het te verduidelijken, geven we voorbeelden bij elke subcatergorie van de leervoorwaardelijke vaardigheden.

1.1 Sociaal handelen: gepast omgaan met mensen en sociale situaties en je communicatie en handelen hier zo nodig op afstemmen.

- mede zorg dragen voor een veilig klasklimaat en een taakgerichte werksfeer bevorderen.
- Doelgericht en passend deelnemen aan verschillende communicatieve situaties in de fysieke en de digitale wereld.
- Omgaan met verschillen in mogelijkheden, achtergronden en oriëntaties.

1.2 Leren leren: inzicht hebben in de eigen kennis en manieren van leren, redeneren en probleemoplossen, daarover kunnen nadenken en jezelf daarin kunnen sturen.

- Zich oriënteren op de leertaak.
- Een doel formuleren.
- Een aanpak kiezen.

1.3 Samenwerken: doelmatig deelnemen aan een leer(werk)proces met een gemeenschappelijk doel.

- Samenwerking organiseren.
- Ondersteuning geven aan anderen.
- Overleggen.

2.2 Sociaal-emotioneel leren (SEL)

De ontwikkellijn is gebaseerd op het sociaal-emotioneel leren (SEL). Het Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL) heeft het SEL op basis van veel wetenschappelijk onderzoek in kaart gebracht.

De SEL-competenties zijn uitgewerkt in drie groepen: competenties rond jezelf, competenties rond de ander en een competentie die beide combineert. Samen gaat het om vijf competenties, namelijk:

1. Besef van jezelf is het vermogen om je eigen gevoelens, gedachten en waarden te begrijpen en hoe deze je gedrag beïnvloeden in verschillende contexten.
2. Zelfmanagement is het vermogen om je eigen gevoelens, gedachten en gedrag effectief te kunnen sturen in verschillende situaties om bijvoorbeeld doelen te behalen.
3. Besef van de ander is het vermogen om de perspectieven van anderen te begrijpen en om op een empathische manier met anderen om te gaan, inclusief anderen met verschillende achtergronden, culturen en situaties.

4. Relatievaardigheden gaan over het vermogen om gezonde en ondersteunende relaties op te bouwen en te onderhouden en om in situaties met verschillende individuen en groepen effectief te handelen.
5. Verantwoorde keuzes maken is het vermogen om betrokken, zorgzame en constructieve keuzes te maken in je gedrag en in sociale interactie in diverse situaties.

Het werken aan deze competenties kan op verschillende manieren gebeuren, zoals in hoofdstuk 1 beschreven. Voor meer informatie over deze competenties en dit model, zie www.casel.org

Bronnen

- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82, 405-432.
- Overveld, K. van (2017). SEL: Sociaal-emotioneel leren als basis. Huizen: Uitgeverij Pica.
- Van den Bedem, N. P. (2018). De Sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met een Taalontwikkelingsstoornis. Problemen, oorzaken en oplossingen. [Brochure-emotos_nvdbedem_okt-2018_scherm-versie.pdf \(universiteitleiden.nl\)](#)

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)